

Саме освіта має забезпечити цілісність розвитку людини й тому формує систему цінностей не як просте відбиття ціннісних аспектів життєвого процесу, а його відображення з точки зору ідеалу в основу якого може бути покладена ідея патріотизму й любові до Батьківщини.

Література

1. Білоусова В. О. *Життєві та етичні цінності старшокласників // Цінності освіти і виховання / За заг.ред О.В.Сухомлинської - К., 1997. - С.138.*
2. Бутківська Т.В. *Ціннісний вимір соціалізації учнів // Педагогіка і психологія. - 1997. - №1. - С. 134.*
3. Тенніс Ф. *Общность и общество. - СПб.: Фонд "Университет", Владимир Даль, 2002. - 450 с.*
4. Жорнова О. *Формування студента як суб'єкта соціокультурної реальності // Вища освіта України. - 2007. - № 2. - С. 90-93.*
5. Бахтін М. *Формування духовно-моральних орієнтацій майбутніх робітничих кадрів - учнів ПТУ // Вища освіта України. - 2006. - № 4. - С. 80-86.*
6. Романовський О.О. *Теорія і практика зарубіжного досвіду в підприємницькій освіті України.: Монографія. - К.: Деміурґ, 2002. - 400с.*
7. Николаус Б. Энкельман В.. *Власть мотивации. Харизма, личность, успех: Пер. с нем. - М.: АО "Интерэксперт" - 1999. - 272 с.*
8. Сорокин П.А. *Человек. Цивилизация. Общество / Общ ред сост. и предисл. А.Ю. Согомонов : Пер. с англ.- М.: Политиздат, 1992. - 543 с.*
9. Абрамов В.І. *Духовність суспільства: методологія системного вивчення: Монографія. - К.: КНЕУ, 2004. - 236 с.*
10. Анисимов С.Ф. *Введение в аксиологию - М..Современные тетради, 2001. - 728 с.*

УДК: 378.14 (477)

ПЛАХОТНИК О.В.

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА І ПРИРОДИ

Протиріччя у системі "людина-природа" виникли з моменту появи людини на Землі, над подоланням яких замислювались ще стародавні філософи Аристотель, Зенон, Цицерон та інші. Вони вважали, що людина повинна жити у злагоді з природою, тому що є її частиною. Френсіс Бекон зауважував, що природу перемагають, тільки скоряючись її законам, а Шарль Монтеск'є зробив актуальний для наших часів висновок: природа діє завжди повільно, її дії ніколи не бувають насильницькими, навіть у своїх продуктах вона потребує поміркованості, коли її підкоряють, вона виснажується і залишену силу використовує на самовідтворення, при цьому цілком втрачає свою продуктивну здатність і творчу могутність [1].

Сьогодні все яскравіше підтверджує передбачливість філософської думки про необхідність гармонійного співіснування людини і природи. Ця проблема вимагає інтеграції природничонаукового та соціогуманітарного знання. Тому вона не лише перебуває у полі зору екології - науки про закономірності взаємодії організмів між собою та із середовищем існування, структуру та функціонування екосистем [2], а й широко досліджується філософами, психологами, соціологами, педагогами.

Заглибившись у проблему, ми знайдемо у будь-який момент розвитку сторії в суспільстві величезне різноманіття світоглядних ідей, іноді радикально несумісних одна з одною. Однак і об'єктивний стан розвитку суспільства, і характер проблем, які стоять перед ним, і культурні традиції різних етносів визначають пев-

ний об'єднуючий світоглядний вектор, на основі якого визначається як характер життєдіяльності різноманітних суспільних сфер, так і напрям розвитку суспільно-го організму в цілому. Загальнопланетарні інтеграційні процеси, які відбуваються сьогодні, дають можливість вести мову не про єдині принципи світогляду якогось окремого суспільства, а про формування єдиних світоглядних основ розвитку всього людства в загальнопланетарних масштабах.

Гармонізація взаємодії людства і природи передбачає зміну суспільних ціннісних пріоритетів. Сприйняття, збереження та передача суспільних цінностей відбувається в процесі виховання підростаючого покоління. Тому важливим напрямом сучасного виховання є екологічне, а невід'ємною його складовою - виховання ціннісного ставлення особистості до природи, формування підґрунтя для нового підходу до визначення місця людини в цій картині загальнопланетарного розвитку.

Оскільки людина, наділена Розумом, що здійснює техногенне перетворення природи, перетворюється фактично в головну геологостворюючу силу, вона має взяти на себе відповідальність за майбутній розвиток природи. Розвиток навколишнього середовища та суспільства має стати нерозривним. Біосфера має перейти в сферу розуму- ноосферу, в результаті чого розвиток планети набуде цілеспрямованого характеру- він буде направлятися силою розуму. Слід особливо підкреслити соціально-перетворюючий потенціал вчення В.І.Вернадського про ноосферу, оскільки воно зовсім не зводиться до поступового освоєння людиною біосфери, що існувала задовго до появи розуму. Узгоджений з природою розвиток суспільства, відповідальність за природу, за її майбутнє вимагають спеціальної організації суспільства, створення спеціальних структур, що будуть забезпечувати цей сумісний узгоджений розвиток. Значить, ноосфера- це такий стан біосфери, коли її розвиток здійснюється цілеспрямовано в інтересах людини, що невіддільні від інтересів розвитку самої біосфери. Таким чином, ідеться не просто про еволюційний розвиток людського суспільства, а про свідоме творення епохи ноосфери, коли людина зможе розумно розпоряджатися своєю могутністю та забезпечити такі взаємовідносини з навколишньою природою, що дозволять розвиватися і суспільству, і природі. Звідси випливає, що перехід біосфери в її новий стан- ноосферу- не може відбутися автоматично. Це буде важкий процес вироблення нових світоглядних принципів діяльності людей та узгодження з ними практичних дій та поведінки соціуму. Оскільки природа не має цілі сама в собі, так само як і якоїсь системи цінностей і просто автоматично змінюється під дією антропогенного фактора, то вся відповідальність за налагодження коеволюційного розвитку лягає на суспільство, на людство, що має регламентувати свої дії у відповідності з цією визначеною метою розвитку. З розвитком учення про біосферу та ноосферу формується нова світоглядна парадигма розвитку людства. Після класичної постановки проблеми В.І.Вернадським подальший розвиток екології йшов у руслі саме цієї парадигми. За своєю суттю вчення В.І.Вернадського- це комплексна програма, спрямована на узгодження інтенсивної людської діяльності з більш повільними процесами, що відбуваються в біосфері. Посліпки соціум розвивається в цілому значно інтенсивніше, ніж біосфера в цілому, це призводить до екологічної кризи. А тому подолання останньої є найближчим етапом реалізації нової світоглядної парадигми на шляху до ноосферної, дійсно розумної епохи розвитку людства.

Виховання визначається у наукових джерелах як процес забезпечення сприятливих умов для розвитку природного потенціалу особистості, цілеспрямована взаємодія вихователя і вихованця, в результаті якої зусилля вихователя спрямовуються на збереження, збагачення та розвиток внутрішніх сил особистості вихованця [3,5].

Для визначення сутності поняття “ціннісне ставлення”, важливим є, насамперед, розуміння категорій “цінність” та “особистісна цінність”, що набули особливої актуальності у сучасному вихованні.

Філософські джерела характеризують цінність як значення будь-якого явища, вчинку, і взагалі суцього для життєдіяльності певної людини, суспільства. Будтя предметів та їх властивості є лише об’єктивною передумовою цінності, але не сама цінність. Цінність і сам об’єкт не тотожні; цінність не є безпосередньою природною властивістю предметів [7]. Отже, предмети, явища набувають ціннісного значення лише в тому випадку, коли втягуються у сферу людського існування. Цінність має великий потенціал: вона пов’язує різні часові модуси (минуле, теперішнє, майбутнє); задає систему пріоритетів, способи соціального визнання; буде складні багаторівневі системи орієнтації в світі [4].

Цінності набувають особистісного значення, коли трансформуються у відповідні потреби та інтереси особистості. Особистісні цінності виступають системоутворюючим ядром діяльності і внутрішнього духовного життя людини. Вони не лише детермінують потреби та інтереси, але й залежать від них [6,7].

У психологічній літературі інтерес характеризується як засіб задоволення потреби та як чинник, що спричинює пізнавальну діяльність особистості [8]. Щоб стати причиною діяльності, інтерес повинен бути усвідомленим індивідом, має перетворитися на суб’єктивну якість. Різниця між потребами та інтересами полягає в тому, що інтерес пов’язаний з діяльністю, необхідною для задоволення потреб, а потреби являють собою умови, необхідні для існування людини [9].

Численні потреби призводять до різноманітних оцінок: те, що для однієї людини має велику цінність, для іншої - малу або зовсім ніякої. Філософські джерела пояснюють оцінку як спосіб виявлення значущості будь-чого для діючого суб’єкта [8,9]. Цінності і оцінки перебувають у діалектичному взаємозв’язку. Якщо цінність може існувати поза свідомістю суб’єкта, то оцінка є феноменом свідомості, і її треба розуміти як усвідомлення цінності явищ, предметів, подій тощо. Тобто оцінка є актом усвідомлення цінності об’єкта. Також існує зворотний зв’язок - сформовані у індивіда цінності впливають на оцінювання нових об’єктів, їх окремих сторін [1,7].

І хоч деякі вчені вважають, що оцінку не можна розглядати як ставлення [20], ми схилиємося до інших філософських тверджень про те, що оцінка є специфічною формою прояву відношення людини до дійсності, це схвалення або осуд різних явищ навколишньої дійсності, незалежно від їх матеріального чи духовного походження [12].

Оцінка у психологічній та педагогічній літературі пояснюється як відображення суб’єктивного ставлення до цінності, а оцінна діяльність як процес ціннісного ставлення до дійсності. Під суб’єктивним ставленням у психології розуміють суб’єктивне відображення особистістю взаємозв’язків своїх потреб з об’єктами та явищами світу, що обумовлює поведінку [8].

Однією з форм вияву оцінних ставлень є емоції, які завжди мають місце у поведінці та діяльності індивіда. Емоції здійснюють оціночну та регуляторну функції у суб’єктивному ставленні особистості до дійсності. Емоції - це прояв чуттєвої оцінки та відображення відношень, у яких перебувають предмети та явища реального світу до потреб і мотивів діяльності людини. Емоції слугують вираженню потреб і визначаються як суб’єктивна форма існування мотивації. Всі психічні утворення індивіда, починаючи від потреб і закінчуючи цінностями, супроводжуються емоціями. Емоційність характеризує стрижневі особливості індивіда: спрямованість мотиваційної сфери, ціннісних орієнтацій, а також став-

лення його до дійсності. В.М. М'ясищев підкреслює, що емоція є обов'язковим компонентом ставлення, що "без емоції немає ставлення" [11].

Найважливішим складовим елементом у структурі ціннісного ставлення є ціннісні орієнтації, які залежать від потребнісно-мотиваційної сфери особистості. У філософських джерелах зазначено, що вибір лінії поведінки здійснюється завдяки ціннісним орієнтаціям, які відображають внутрішній світ, організовують, направляють та регулюють поведінку особистості. Ціннісні орієнтації розглядаються як схильність, готовність індивіда до певного типу поведінки, що не обов'язково реалізується в дії. Ціннісні орієнтації - це елементи внутрішньої структури особистості, сформовані та закріплені життєвим досвідом індивіда внаслідок процесів соціалізації та соціальної адаптації. Вони відмежовують значущі суб'єктивні цінності від незначущих, виявляються і розкриваються через оцінки, вміння структурувати життєві ситуації, приймати рішення в проблемних ситуаціях, обирати модель поведінки [11]. У психології ціннісні орієнтації пояснюють як відображення в свідомості людини цінностей, що розглядаються нею в якості стратегічних життєвих цілей та загальних світоглядних орієнтирів [6]. Сукупність сталих ціннісних орієнтацій утворює вісь свідомості, що забезпечує сталість особистості, переважання певного типу поведінки та діяльності. Вочевидь, що ціннісні орієнтації обумовлюють мотивацію діяльності індивіда, а усвідомлені потреби та інтереси стають мотивами - внутрішніми спонуканнями, рушійними механізмами цієї діяльності [5,7].

Мотиви являють собою спонуки поведінки людини; в якості мотивів можуть виступати уявлення, ідеї, почуття, пов'язані з предметами зовнішнього світу. Актуалізований мотив створює установку до дії" [1]. В.М. М'ясищев розглядає мотив як підставу для дії, як відбиття ставлення до об'єкту дії. А дія пояснюється філософськими джерелами як специфічна форма активного ставлення до світу, спосіб буття людини. В психологічній науці зазначено, що джерелом розвитку мотиву є процес утвердження індивідом матеріальних та духовних цінностей, у випадку інтеріоризації" особистістю, цінності набувають спонукальної сили та перетворюються на мотиви. Завдяки мотивам формується вміння ціннісно ставитися до явищ дійсності. Таким чином, мотив є тією внутрішньою спонукую, що обумовлює поведінку, діяльність, вчинки індивіда та відбиває його ставлення до дійсності.

Отже, ставлення особистості відбивається у її потребах, інтересах, оцінках, ціннісних орієнтаціях, цінностях, мотивах, діях та емоціях.

Вперше категорію "ставлення" обґрунтував А.Ф. Лазурський, який пояснював систему ставлень суб'єкта до дійсності як прояв екзопсихіки - зовнішньої оболонки психіки. Далі теорію ставлень розвинув В.М. М'ясищев, характеризуючи ставлення як відображення внутрішніх психічних процесів, рушійну силу, свідомий, вибіркоковий психологічний зв'язок особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності, що проявляється в діях, реакціях та переживаннях [11].

іншими вченими-психологами ставлення розглядається як емоційно-вольова установка на що-небудь, виявлення позиції, реакції особистості на предмети та явища з певним ступенем постійності в оцінках. Воно залежить від розуміння індивідом змісту та мети своєї конкретної діяльності, переконань у необхідності саме такої діяльності [6,8].

Здійснений аналіз психологічних джерел дає підстави вважати, що ціннісне ставлення відбивається у світогляді, переконаннях, рефлексивних рисах, діях особистості. На думку І.Д. Бежа цінності можна надати особистісного смислу, високої значущості лише за допомогою рефлексивного процесу. Рефлексія у психології розглядається як осмислення людиною передумов, закономірностей і механізмів власної діяльності, соціального і індивідуального способу існування,

процес самопізнання та з'ясування індивідом того, як інші розуміють його особистість [3]. Переконання регулюють свідомість, поведінку, діяльність залежно від ціннісних орієнтацій особистості, та є своєрідним сплавом почуттів, емоцій і волі. Трансформація переконань у поведінку є показником єдності свідомості й діяльності особистості. Переконання людини на особистісному рівні синтезуються у світогляд. Світогляд же є орієнтиром у житті людини, регулятором її поведінки та виражає розуміння й оцінку найважливіших явищ дійсності. Головне призначення світогляду - відповідно орієнтувати людину в складних ситуаціях буття [5,9]. У психології світогляд розглядається як система переконань, що відбивають ціннісне ставлення особистості до світу. Ціннісним ставленням можна вважати взаємозв'язок людини та явищ світу, в якому одна сторона виступає, носієм цінності для іншої. Ціннісне ставлення до дійсності є безумовним чинником, що детермінує активність людини. Активність людини завжди спрямована на використання, збереження та розвиток цінностей [7]. Вчені стверджують, що активність, навіть найелементарніша, спонукається цінністю, тобто тим, що має певну вартість для конкретного суб'єкта та характеризує внутрішнє ставлення людини до цінностей [1,11]. Отже, пріоритетні особистісні цінності визначають світогляд, переконання, поведінку та діяльність людини.

Вищим проявом активності є творчість. У психологічних джерелах творчість характеризується як найвищий суспільний прояв, духовна вершина і життява цінність людини. Творчість вимагає максимальної активності: виявлення вольових, фізичних і розумових зусиль особистості [9].

Таким чином, ціннісне ставлення є свідомим компонентом структури особистості і сприяє активному творчому освоєнню світу.

Свідомість, як зазначено у науковій літературі, - це внутрішній світ чуттєвих та розумових образів, який характеризує найважливіший системний компонент людської психіки та визначає вищий рівень духовної активності індивіда. Функціонування свідомості забезпечує людині можливість виробляти знання про взаємозв'язки, закономірності об'єктивного світу, регулювати та контролювати емоційні, раціональні і предметно-практичні відношення з дійсністю, визначати життєві ціннісні орієнтири та творчо перетворювати умови свого існування [10,13].

У Концепції екологічної освіти в Україні наголошується, що сучасна система екологічної освіти і виховання має забезпечувати підготовку громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства - гармонійного співіснування з природою [14].

Зважаючи на те, що предметом цього дослідження є виховання ціннісного ставлення особистості до природи, важливо з'ясувати сутність феномену "природа" та базових понять "екологічне виховання", "екологічна культура".

Філософські джерела пояснюють "природу" як початкову сутність (ядро) речі, Всесвіт, весь світ у різноманітності його форм; сукупність всіх речей, що не підлягали впливу людини; людину ж розглядають як частину природи. Поняття "природа" вживається для позначення не лише природних, але й створених людиною матеріальних умов її існування - "другої природи". "Друга природа" містить речі, які не існують у готовому вигляді. Створюючи її, людина припасовує природне середовище до своїх потреб. У психологічній літературі природа трактується як об'єктивна реальність, результат еволюції розвитку матеріального світу, що існує незалежно від свідомості людини, матеріально-енергетичний та інформаційний світ Всесвіту [16].

У цьому дослідженні природа розглядається як сукупність природних умов існування людського суспільства. Це повітря, ґрунт, вода, рослинний і тваринний світ, з якими людина постійно взаємодіє у процесі життя.

Наслідки взаємодії людини зі світом природи проявляються в розширенні меж цієї взаємодії, що негативно позначаються на функціонуванні екосистем, у розвитку протиріч між природою та суспільством. Утилітарне використання довкілля неодмінно призводить до трансформації природного середовища і вступає у протиріччя з потребами людей у об'єктах природи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що більшість вчених розглядає екологічне виховання як психолого-педагогічний процес, що спрямовується на формування у індивіда не лише наукових знань, а й певних переконань щодо необхідності бережливого, відповідального ставлення до природи, світогляду людини, що базується на усвідомленні своєї єдності з природою, моральних принципів взаємодії зі світом природи.

Вчені підкреслюють інтегруючу роль екологічного виховання у сучасному виховному процесі. Воно з'єднує в єдину систему всі традиційні види виховання і має таку кількість зв'язків (політичні, економічні, правові, природничо-наукові, морально-духовні, естетичні тощо), якої не має жоден з напрямів виховання [1,4].

Для вирішення проблем екологічного виховання, методики спрямовуються на реалізацію ідей соціальної екології - інтегрованої науки, що вивчає основні закони та закономірності взаємодії суспільства та природи з метою оптимізації, гармонізації цієї взаємодії. Характерною рисою соціальної екології є багатоаспектність, що дозволяє розглядати різні грані стосунків людини і суспільства з навколишнім середовищем. Гармонійний розвиток суспільства і природи забезпечує психофізичне здоров'я особистості: морально-життєву рівновагу та психологічний комфорт, відсутність значних відхилень від норм фізичного розвитку. У деяких наукових джерелах виокремлюється термін "соціоекологічне виховання", яке характеризується як формування і передача від покоління до покоління певної сукупності норм і правил, що регламентують бережливе ставлення людей до природи в процесі життя та виробничої діяльності [2].

Створення єдиної, цілісної, всеохоплюючої системи екологічного виховання забезпечить формування екологічної культури індивіда і суспільства загалом. Концепція екологічної освіти України розглядає екологічну культуру, як складову системи національного і громадянського виховання, частину загальної культури, що характеризується глибоким усвідомленням важливості гармонійного взаєморозвитку суспільства і природи.

Культура - це специфічний спосіб організації життєдіяльності людини, що відбивається в продуктах матеріальної та духовної праці, у духовних цінностях, у ставленні людей до природи, суспільства та до самих себе. Культура людини визначається здатністю до сприйняття духовних цінностей, а також активного утвердження цих цінностей та їх створення [5,16].

Екологічна культура пояснюється у науковій літературі як історичне явище, пов'язане з рівнем розвитку суспільства, обумовлене нині глибоким усвідомленням екологічних проблем у житті і розвитку людства, як ведення суспільного господарства на основі пізнання і раціонального використання законів розвитку природи з врахуванням близьких і віддалених наслідків зміни природного середовища під впливом людської діяльності [15,16].

У педагогічних джерелах екологічна культура особистості характеризується:

- системою цінностей щодо довкілля;
- відповідальним ставленням до навколишнього середовища;

- системою умінь і досвідом вирішення екологічних проблем, насамперед, на місцевому і локальному рівнях;
- практичними діями, поведінкою, спрямованими на збереження довкілля та власного здоров'я [6,7,8].

Синтез цінностей, ідеалів, світоглядних установок, практичних настанов відбувається у свідомості особистості. Свідомість водночас набуває статусу складової світогляду, в межах якого відбувається поєднання знань та вподобань, що виступають у ролі особистісних цінностей, ідеалів, норм.

Отже, екологічна культура особистості забезпечується формуванням системи особистісних цінностей, спрямованої на збереження природи; екологічної свідомості, екологічного світогляду та екологічно доцільної поведінки індивіда.

Проблема ціннісного ставлення людини до природи набула актуальності в філософській та психологічній літературі у 80-х роках ХХ століття. Дослідники цієї проблеми (М.Г. Васильєв, Н.Б. Ігнатовська, Т.Б. Баранова та ін.) підкреслювали важливість оптимізації взаємовідносин у системі "суспільство-природа" та регуляції впливу людини на природу[5].

Так, філософський аспект ціннісного ставлення до природи досліджувався також Н.Б. Ігнатовською. На її думку ціннісне ставлення до природи можна визначити не тільки через усвідомлення людиною значення природи у задоволенні її інтересів та інтересів суспільства, але й через орієнтування суб'єкта відносин (людини) на творчі перетворення цих відносин у напрямку ідеалу, що сприятиме внеску особистості у суспільний розвиток, визволенню від влади звичайних уявлень та пошуку нових шляхів самоудосконалення у світі природи [5]. Вирішення екологічних проблем автор вбачає у виробленні нового типу ставлення до природи - позитивно-ціннісного, як елементу суспільної свідомості та культури. У дослідженні виділено також умови формування позитивно-ціннісного ставлення особистості до природи: а) поширення моральних оцінок і вимог на сферу взаємодії людини з природою; б) утвердження нових ціннісних і світоглядних установок щодо природи; в) усвідомлення потреби в природі; г) творча активність, що стимулюється цією потребою. Багатство творчих можливостей і творчої природи людини, зауважує Н.Б. Ігнатовська, є відображенням творчих сил природи. Таке розуміння зв'язку людини і природи, на думку автора, ставить природу на найвищий щабель у системі суспільних та індивідуальних цінностей[5].

Психологічні особливості формування ціннісного ставлення до світу розглядалися О.Л. Кононко. Автор зазначає, що ставлення особистості до світу будуть значущими тоді, коли пов'язуються з позитивними емоційними переживаннями, із задоволенням особистості, з уявленням її про себе як суб'єкта активності, джерела бажаних досягнень[17].

Таким чином, на основі теоретичного аналізу процесу виховання ціннісного ставлення до природи можна стверджувати, що структуру ціннісного ставлення особистості до природи визначає логічна єдність таких психологічних утворень:

- емоційні переживання, зумовлені світом природи;
- потреби особистості у об'єктах природи;
- мотиви екологічно доцільної діяльності;
- система особистісних цінностей, спрямована на збереження природи;
- творча активність екологічного спрямування.

Ціннісне ставлення до природи формується за умов усвідомлення особистістю цінностей природи для суспільства і кожної людини зокрема, прийняття цих цінностей в якості особистих життєвих принципів та спрямування творчої активності на їх збереження та розвиток.

Відповідно, умовами виховання ціннісного ставлення особистості до природи є: забезпечення позитивних емоційних переживань у світі природи, усвідомлення значення природи у задоволенні особистих потреб, наявності внутрішніх спонук збереження природи, визнання самоцінності об'єктів природи, гуманістичної творчої взаємодії з ними.

Література:

1. Таранов П.С. Многоликая философия. - Донецк: Сталкер, 1998. - 463 с.
2. Назарчук М.М. Соціоекологія: Словник-довідник - Львів, 1998. - 171с.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. - К.: ІЗМН, 1998. - 204 с.
4. Образование в области окружающей среды: В свете рекомендаций Тбилисской конференции / ЮНЕСКО. - Париж, 1981. - 113 с.
5. Игнатовская Н.Б. Природа как ценность культуры. - М.: Знание, 1987. - 62с.
6. Бутківська ТВ. Проблема цінностей у соціалізації особистості // Цінності освіти і виховання: Науково-метод. зб. /О.М. Павліченко (упор.); за заг. ред. О.В.Сухомлинської; П.Р.Ігнатенко, Р.П. Скульський (ред.); АПН України, Центр Інформ. та док. Ради Європи в Україні. - К.: Б. в., 1997. - С. 27-31.
7. Василенко В.О. Цінність і оцінка. — К.: Наукова думка, 1964. - 160 с
8. Єскіна Г.О. Духовний розвиток особистості, зміст і структура ціннісних орієнтацій молоді // Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні: Зб.наук. праць. - К., 2000. - Вип.2. - С.27- 35.
9. Покровская А.Н. Теория ценности и вариативность культуры. - Минск, 1997. - 208 с.
10. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование / Запорожье: Просвита, 2000. - 250 с.
11. Мясичев В.М. Психология отношений. Избр. психол. труды / А.А. Бодалев (ред); Акад. пед. и соц. наук, Московский психолого-соц. ин-т. - М., 1995. - 356 с.
12. Тарасенко М.Ф. Філософські аспекти відношення людина - природа. - К.: Наукова думка, 1975 - 115 с.
13. Краткий психологический словарь / Под ред. А. В. Петровского. - Ростов-н/Д: Феникс, 1998. - 505 с.
14. Концепція екологічної освіти України //Екологія і ресурси: Зб. наук, праць Укр. ін-т дослідж. навколиш. середовища і ресурсів. - К.: Вид-во «Сталь», №4. - 2002. - С.5-25.
15. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології: Підручник / Міжнар. Фонд "Відродження". - К.: Заповіт, 1998. - 687 с.
16. Культура, світогляд, гуманізм / Ред. кол.: М.Ф. Тарасенко (відп. ред.) та ін. - Київ: Либідь, 1991. - 136 с.
17. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. - К, «Освіта», 1998 - 255 с.

УДК 371. 378: 351. 74

О.М. ТОГОЧИНСЬКИЙ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ

Анотація. У статті аналізуються результати експериментального дослідження сформованості моральних орієнтацій та цінностей у майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України.

Ключові слова: моральні орієнтації, моральні цінності, ієрархія цінностей, базові цінності, класифікація цінностей, типологія цінностей.

Аннотация. В статье анализируются результаты экспериментального исследования сформированности моральных ориентаций и ценностей у будущих офицеров внутренних войск МВД Украины.

Ключевые слова: моральные ориентации, моральные ценности, иерархия ценностей, базовые ценности, классификация ценностей, типология ценностей.